

**ДЕРЖАВНЕ ФІНАНСУВАННЯ СТРУКТУРНОЇ ПЕРЕОРІЄНТАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ:
АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Статтю присвячено дослідженню теоретичного та практичного аспектів державного фінансування зовнішньої торгівлі, проаналізовано стан державного фінансування в особі єдиного фінансового агента, сформульовані пропозиції щодо напрямів державної підтримки структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі

Постановка проблеми. Структурна переорієнтація зовнішньої торгівлі України передбачає залучення різноманітних за своїми джерелами фінансових ресурсів. Характер діяльності із забезпечення структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі фінансовими ресурсами утворює певну систему зв'язків між учасниками цього процесу – систему фінансування структурної переорієнтації зовнішньоторговельної діяльності. Основними елементами цієї системи виступають фінанси її учасників, фінансові інструменти, які опосередковують рух фінансових ресурсів, та фінансові механізми. Зважаючи на особливості формування фінансових ресурсів у процесі своєї діяльності окремі учасники фінансової системи керуються різними мотивами щодо фінансового забезпечення структурної переорієнтації зовнішньоторговельної діяльності, що зумовлює різноманіття умов надання фінансових ресурсів.

Учасниками-кредиторами системи фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі можуть виступати: офіційні інституції: уряди країн, міжнародні організації, міжнародні союзи; приватні інституції: банки, фінансові установи, кредитні спілки, страхові компанії та фонди, експортери, імпортери, торговельні посередники; інші інституції: громадські організації, інвестори тощо.

Основним фінансовим інструментом забезпечення фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі є кредитування зовнішньої торгівлі. Кредитування зовнішньої торгівлі – надання кредитів учасникам зовнішньоторговельних операцій для стимулювання та сприяння експорту й імпорту [4]. Кредитування зовнішньої торгівлі ґрунтується на загальних нормах кредиту й означає можливість отримати товари, послуги та гроші з відстроченням платежу на конкретний термін.

Зовнішньоторговельний кредит є окремою формою кредиту і може здійснюватися звичайними банківськими установами. Разом з тим практика довела доцільність створення з цією метою спеціалізованих кредитних установ, що зумовлено специфічними проблемами міжнародної економічної діяльності. На сьогодні система кредитування зовнішньої торгівлі охоплює: комерційні, державні або напівдержавні експортно-імпортні банки, а також спеціальні страхові установи: державні або напівдержавні (Французька компанія страхування зовнішньої торгівлі – КАФАСЕ; Департамент гарантій експортних кредитів – ДГЕК у Великобританії), приватні ("Гермес" у ФРН).

Кредитування зовнішньої торгівлі, крім надання позик, передбачає страхування та гарантії, мета яких – зменшення підвищеного ризику зовнішньоторговельних операцій і зрівняння умов роботи підприємств на експорт і на внутрішній ринок. Переважно функції кредитування і страхування зовнішньоторговельних кредитів закріплені за різними інститутами, проте в окремих країнах вони об'єднуються в одній установі (Експортно-імпортний банк у США, "Контрольбанк" в Австрії).

Різновидами банківського кредиту є експортні кредити, що надаються банками фірмам-учасникам зовнішньоторговельних операцій або банком експортера банку імпортера для кредитування поставок. У такому разі кредитні угоди містять, як правило, список фірм-експортерів, у яких має бути закуплена продукція. Крім експортних, банки надають валютні кредити – позику у певній валюті для погашення зовнішньої заборгованості.

Розрізняють кредити експортеру і кредити імпортеру. Традиційна форма кредитування зовнішньої торгівлі – кредит постачальнику (експортер отримує від національної банківської системи позику й надає відстрочення з платежів своєму клієнту).

З 1960 у міжнародній практиці набув поширення кредит імпортеру – кредит, наданий банками або іншими спеціалізованими організаціями країни-експортера не експортеру, а безпосередньо іноземному покупцеві, який розплатиться з національним постачальником. Мета такого кредиту – полегшити фірмам-експортерам ризик фінансування особливо великих і довготермінових операцій.

Важлива роль у кредитуванні зовнішньої торгівлі належить державі. Діяльність держави концентрується переважно на довготерміновому кредитуванні експорту і страхуванні експортних кредитів і охоплює такі напрями:

1) сприяння комерційному та банківському кредитуванню національного експорту переобліком векселів експортерів у центральному банку, а також рефінансуванням середньо- й довготермінових банківських кредитів державними та напівдержавними установами;

2) надання кредитів експортерам під низькі відсотки за рахунок державного бюджету;

3) організація страхування фірмових та банківських експортних кредитів.

Для цього створюють державні або напівдержавні організації, які діють від імені та за рахунок держави, покриваючи всі збитки з кредитних операцій. Страхують як економічні (неплатоспроможність позичальника, відмова від платежу чи прийняття товару покупцем, несприятливі зміни валютних курсів), так і політичні (війни, революції, запровадження валютного контролю тощо) умови.

Стан вивчення проблеми. Вивченню питань, пов'язаних із сутністю та особливостями фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності та зовнішньої торгівлі, присвячено чимало наукових досліджень як у зарубіжній, так і у вітчизняній економічній літературі.

Найбільш вагомий внесок у дослідження з проблематики фінансового забезпечення розрахункових відносин зробили відомі вітчизняні вчені: В.Базилевич, О.Береславська, М.Білік, І.Бураковський, В.Вергун, О.Гребельник, Г.Кірейцев, Б.Івасів, О.Кириченко, А.Кредісов, І.Лютин, Т.Майорова, Ю.Макогон, В.Міщенко, А.Мороз, В.Новицький, В.Онищенко, А.Поддєрьогін, Л.Примостка, І.Пузанов, Л.Руденко, М.Савлук, І.Софіщенко, А.Філіпенко, Я.Жаліло та ін.

За кордоном проблематиці фінансового забезпечення ЗЕД присвятили свої праці Л.Дробозіна, О.Кирєєв, Л.Красавіна, В.Слепов, західні науковці Д.Болл, В.Дюваль, К.Редхед, Д.Річардсон, В.Саймон, Дж.Ф.Сінкі, М.С.Томсетт, Дж.Й.Фіннерті, Ч.У.Хілл, С.Хьюз, Ф.Лі Ченг та інші. У зарубіжній літературі, на відміну від вітчизняної, більше уваги приділяється питанням організації і управління фінансовими, кредитними ресурсами та майном з боку учасників зовнішньоторговельних операцій, страхових та інших фінансових компаній.

Однак, як у вітчизняній, так і у зарубіжній економічній науці наразі бракує досліджень комплексного характеру, що аналізують системний характер фінансового забезпечення суб'єктів зовнішньоторговельних відносин у контексті сучасних тенденцій глобального розвитку.

Мета дослідження. Аналіз поточного стану державного фінансування зовнішньої торгівлі та формулювання пропозицій щодо державної підтримки фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В дослідженнях даної проблеми в останніх публікаціях науковці аналізують досвід окремих зарубіжних країн у сфері державної підтримки експорту та окреслюють можливі напрями їх адаптації до реалій української економіки [2], розглядають сучасний механізм стимулювання експорту,

зосереджуючи увагу на такому інструменті впливу на експорт як пільгове кредитування [6], обґрунтовують концепцію сучасної системи фінансування зовнішньої торгівлі як сукупності трьох ключових підсистем (фінансування торговельної діяльності, фінансування розвитку зовнішньої торгівлі та підсистема, що їх регулює – нормативно-правових актів державного та міжнародного рівнів) [1].

Викладення основного матеріалу дослідження.

Трактують зовнішньоекономічну діяльність як діяльність суб'єкта господарської діяльності України й іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудованої на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами в Законі України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16.04.91 р. за № 959-ХІІ [4], накладає істотний відбиток на систему фінансування цієї діяльності, визначає її значну специфіку порівняно з системою фінансування діяльності, зорієнтованої на внутрішній ринок.

З точки зору фінансового менеджменту діяльності підприємства, фінансування – це заходи, спрямовані на покриття потреби підприємства в фінансових ресурсах, які включають у себе їх мобілізацію, повернення, а також відносини між підприємством та надавачами цих ресурсів, які з цього випливають [9, с. 5].

У Бухгалтерському словнику за редакцією Ф.Ф. Бутинця під фінансуванням розуміють: 1) забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва й переобладнання підприємств тощо; 2) забезпечення підприємств грошовими коштами з визначених джерел на конкретні цілі [3, с. 185].

А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко у "Фінансовому словнику" фінансування трактують як "забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва й переобладнання підприємств, а також утримання бюджетних організацій тощо. Джерелами фінансування є власні грошові накопичення підприємств (прибуток, амортизаційні відрахування) та кошти державного бюджету" [5, с. 468].

І.Я. Софіщенко фінансування зовнішньоторгівельної діяльності розглядає як сукупність заходів із забезпечення фінансовими ресурсами процесу купівлі або продажу товарів та послуг на зовнішніх ринках [9, с. 6].

С.Е. Пивоваров, Л.С. Тарасевич, А.І. Майзель наводять визначення експортного фінансування як залучення, забезпечення і використання фінансових коштів в цілях здійснення експортної угоди. У основі такої угоди може лежати не лише торгівля товарами народного споживання, але і постачання машин і устаткування, продаж нематеріального майна (права, ліцензії) [7, с. 257].

На нашу думку, фінансування зовнішньоторгівельної діяльності слід розглядати як процес забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів господарської діяльності України й іноземних суб'єктів господарської діяльності для здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Фінансування зовнішньоторгівельної діяльності здійснюється через основний інструмент фінансового забезпечення – кредитування зовнішньої торгівлі. Кредитування зовнішньої торгівлі – складна й розгалужена система, що розвивається і вдосконалюється. В Україні Кабінет Міністрів розглядає питання надання гарантій або інших зобов'язань уряду України іноземним кредиторам для

забезпечення погашення заборгованості українських юридичних осіб. Єдиним діючим фінансовим агентом Кабінету Міністрів України є

Державний експортно-імпорتنний банк України (Ексімбанк), який супроводжує чинні внутрішні та зовнішні кредитні угоди надані під гарантію Уряду.

Державний експортно-імпорتنний банк України (Ексімбанк) створений 3 січня 1992 р., на основі відділення Зовнішекономічного колишнього СРСР на Україні, у формі акціонерного товариства, 100% акцій якого належить державі в особі Кабінету Міністрів. 5 травня 2009 року набула чинності постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2009 року № 375, згідно з якою УкрЕксімбанку змінено його повну назву з відкритого акціонерного товариства на публічне акціонерне товариство шляхом внесення відповідних змін до Статуту банку [10].

Місія Банку – сприяти розвитку економіки України та бізнесу клієнтів, переважно експорто-орієнтованих та імпортозамінних галузей економіки, шляхом кредитування і банківського обслуговування фінансових операцій клієнтів, підтримки національного експортера, програм енергоефективності та виконання функцій фінансового агента Уряду України.

Структура ПАТ "УкрЕксімбанк" складається з Головного банку, 30 філій та 100 відділень та 2 представництва за кордоном (м. Лондон і м. Нью-Йорк) і охоплює практично всю територію України. Від дня заснування Банк незмінно входить до групи найбільших системних банків України, має найпоширенішу в Україні мережу банків – кореспондентів (понад 800 банківських установ у різних країнах світу). Станом на 01.01.2010 серед банків України ПАТ "УкрЕксімбанк" посідає третє місце – за обсягом отриманого прибутку, шосте – за розміром балансового капіталу та обсягом чистих активів банку.

Органами управління ПАТ "УкрЕксімбанк" відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" є Наглядова рада та Правління. Відповідно до чинного законодавства до складу Наглядової ради державного банку має входити 15 членів Наглядової ради, призначених Верховною Радою України, Президентом України і Кабінетом Міністрів України на паритетній основі. Фактично (станом на 01.01.2010) до складу Наглядової ради ПАТ "УкрЕксімбанк" входить 10 осіб, призначених Президентом України і Верховною Радою України. До складу Правління Банку входять 10 членів, які є співробітниками банку.

ПАТ "УкрЕксімбанк" орієнтований, передусім, на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності держави. Попри негативні тенденції у світовому фінансовому секторі, що стали відчутними в Україні на початку осені 2008 року, ПАТ "УкрЕксімбанк" продемонстрував достатньо ефективну діяльність (табл. 1).

ПАТ "УкрЕксімбанк" спеціалізується на обслуговуванні експортно-імпорتنних операцій і має великий досвід роботи у сфері міжнародних розрахунків. У складі зовнішньоекономічної діяльності ПАТ "УкрЕксімбанк" можна виділити наступні форми: експорт та імпорт капіталу; наукова та науково-технічна кооперація з іноземними суб'єктами; міжнародні фінансові операції та операції з цінними паперами; кредитні та розрахункові операції. Обсяги цих операцій наведено в табл. 2.

Таблиця 1. Динаміка основних балансових показників діяльності ПАТ "УкрЕксімбанк" за 2005 – 2009 рр.

Показники	Значення за період, млн. грн.					Темп приросту %				
	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	
Загальні зобов'язання	9309,0	16795,3	26031,0	43754,2	46327,5	80,42	54,99	68,09	5,88	
Власний капітал	1067,2	1854,3	2563,4	4505,7	10869,4	73,76	38,24	75,77	141,24	
Кредити клієнтам	7028,0	13566,6	21768,4	37242,6	48308,7	93,04	60,46	71,09	29,71	

Джерело: розраховано автором за даними, оприлюдненими на офіційному сайті ПАТ "УкрЕксімбанк"

Обсяги експорту капіталу ПАТ "УкрЕксімбанк" зросли з 2108,4 млн.грн. в 2005 р. до 14492,6 млн.грн. в 2009 р. Зростання відбувалося щорічно, але у 2009 р. темп цього зростання значно скоротився і становив лише 29,7% у порівнянні з попереднім роком. Обсяг імпортованого

капіталу зріс з 2492,1 млн.грн. у 2005 р. до 14077,3 млн.грн. у 2009 р. Протягом 2005 – 2009 рр. обсяги імпортування капіталу були більшими, ніж експортування. Але у 2009 р. – ситуація дещо змінилася. Банком було експортовано більше капіталу, ніж було імпортовано.

Таблиця 2. Обсяги зовнішньоекономічних операцій ПАТ "Укресімбанк" у 2005 – 2009 рр.

Показники	Значення за період, млн.грн.					Темп приросту %			
	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Експорт капіталу	2108,4	4070,0	6530,5	11172,8	14492,6	93,0	60,5	71,1	29,7
Імпорт капіталу	2492,1	5229,4	8197,4	15652,6	14077,3	109,8	56,8	90,9	-10,1
Міжнародні фінансові операції	256,2	511,7	831,0	1371,2	2333,0	99,8	62,4	65,0	70,1
Обсяг операцій з цінними паперами	158,2	346,1	488,8	891,7	1372,4	118,8	41,2	82,4	53,9
на експорт	102,8	225,7	317,7	585,8	892,0	119,5	40,8	84,4	52,3
на імпорт	55,4	120,4	171,1	305,9	480,3	117,5	42,1	78,8	57,0
Обсяги міжнародних кредитно-розрахункових операцій	76,3	108,8	157,8	163,5	215,8	42,7	45,0	3,6	32,0
Разом:	5249,3	10612,2	16694,4	30143,5	33863,5	102,2	57,3	80,6	12,3

Обсяги міжнародних фінансових операцій банку також щорічно зростали. Загалом за 2005 – 2009 рр. вони зросли з 256,2 тис.грн. до 2333,0 тис.грн. Зростання також спостерігалось за операціями банку з цінними паперами як на експорт так і на імпорт. Обсяги міжнародних кредитно-розрахункових операцій зросли з 76,3 млн.грн. у 2005 р. до 215,8 млн.грн. у 2009 р. Загальний обсяг зовнішньоекономічних операцій банку зріс з 5249,3 млн.грн. у 2005 р. до 33863,5 млн.грн. у 2009 р.

Фінансування зовнішньої торгівлі є одним із основних напрямів діяльності ПАТ "Укресімбанк". Завдяки досвіду та репутації у сфері документарних операцій і операцій торговельного фінансування ПАТ "Укресімбанк" посідає провідні позиції на цьому ринку в Україні. У 2009 році обсяги документарних та гарантійних операцій збільшились у порівнянні з минулим роком на 35 %. Послуги ПАТ "Укресімбанк" у галузі торговельного фінансування є привабливими для експортерів та імпортерів завдяки високому рівню обслуговування, конкурентоспроможним тарифам, а також професійному рівню та кваліфікації працівників банку, які допомагають клієнтам мінімізувати ризики та обрати найбільш прийнятний варіант фінансування.

Для забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств ПАТ "Укресімбанк" пропонує широкий спектр послуг торговельного фінансування з використанням документарних акредитивів, усіх видів банківських гарантій, а також складних продуктів фінансування експортних та імпорتنних контрактів, що структуруються індивідуально, залежки від умов кожного окремого контракту. Сьогодні серед таких продуктів ПАТ "Укресімбанк" пропонує: постекспортне фінансування шляхом неогоцізації (оплати) документів;

передекспортне фінансування; передімпортне фінансування; постімпортне фінансування (короткострокове та середньострокове) тощо.

Протягом 2009 року ПАТ "Укресімбанк" розширювало своє співробітництво у галузі торговельного фінансування з міжнародними фінансовими інститутами. Зокрема було підписано угоду з Міжнародною фінансовою корпорацією, що передбачає надання гарантії МФК для ПАТ "Укресімбанк", якщо останній виступає в якості підтверджуючого банку для інструментів торговельного фінансування, виданих країнами з підвищеним ризиком. Також у 2009 році було розширено коло банків, з якими укладено угоди про надання передекспортного та передімпортного фінансування (укладено 29 таких угод). Крім того, у жовтні 2008 року ПАТ "Укресімбанк" підписав з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) угоду про внесення змін до Угоди про кредит, що поновлюється (від 20 травня 2007 року), що зробило можливим отримання кредитів від ЄБРР для фінансування факторингових операцій.

У 2009 р Банк продовжував розвивати різноманітні схеми торгового фінансування зовнішньоекономічних контрактів, а саме активізував поширені в світі форми міжнародних розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами: документарний акредитив, частка якого в обслуговуванні експортно-імпорتنних операцій складала 18 % від загальної кількості угод, що обслуговувались банком; документарне інкасо, частка якого складала 11 % від загальної кількості угод; кредитування експортера під укладений контракт – 10 %; факторингові послуги експортеру – 1,5 %; кредитування імпортера під покритий акредитив – 11 %; платежі за відкритим рахунком – 33 %; платежі за міжнародними кредитними лініями – 18 %; міжнародний лізинг – 6 %. Статистичні дані за останні роки свідчать про неухильне підвищення обсягу міжнародних угод, що обслуговувались ПАТ "Укресімбанк" (табл. 3).

Таблиця 3 Динаміка міжнародних угод, що обслуговувались ПАТ "Укресімбанк" у 2005 – 2009 рр.

Показників	Значення показників, тис.угод					Темп приросту, %			
	2005 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2006 рік	2007 рік	2008 рік	2009 рік
Документарний акредитив, у т.ч.:	73,5	114,8	132,4	124,5	101,3	56,2	15,3	-6,0	-18,6
на експорт	53,0	84,7	95,8	102,4	87,4	59,8	13,1	6,9	-14,6
на імпорт	20,5	30,1	36,6	22,1	13,9	46,8	21,6	-39,6	-37,1
Документарне інкасо, у т.ч.:	21,5	45,9	81,4	42,6	61,9	113,5	77,3	-47,7	45,3
на експорт	11,5	26,8	47,8	27,2	41,8	133,0	78,4	-43,1	53,7
на імпорт	10,0	19,1	33,6	15,4	20,1	91,0	75,9	-54,2	30,6
Кредитування експортера під укладений контракт	12,6	28,7	51,6	41,2	56,3	127,8	79,8	-20,2	36,6
Факторингові послуги експортеру	5,2	6,8	12,5	5,9	8,4	30,8	83,8	-52,8	43,1
Кредитування імпортера під покритий акредитив	12,5	24,7	42,8	39,8	61,9	97,6	73,3	-7,0	55,5
Платежі за відкритим рахунком, у т.ч.:	72,5	86,9	143,5	162,8	185,7	19,9	65,1	13,4	14,1
на експорт	54,4	65,2	107,6	122,1	139,3	19,9	65,1	13,4	14,1
на імпорт	18,1	21,7	35,9	40,7	46,4	19,9	65,1	13,4	14,1
Платежі за міжнародними кредитними лініями, у т.ч.:	55,6	59,9	81,4	95,4	101,3	7,7	35,9	17,2	6,2
на експорт	45,6	49,1	66,7	78,2	83,1	7,7	35,9	17,2	6,2
на імпорт	10,0	10,8	14,7	17,2	18,2	7,7	35,9	17,2	6,2
Міжнародний лізинг, у т.ч.:	12,8	21,4	25,9	31,5	33,8	67,2	21,0	21,6	7,2
на експорт	3,6	6,0	7,3	8,8	9,5	67,2	21,0	21,6	7,2
на імпорт	9,2	15,4	18,6	22,7	24,3	67,2	21,0	21,6	7,2
Загальна кількість міжнародних угод, що обслуговувались банком	266,2	389,1	571,5	543,7	562,8	46,2	46,9	-4,9	3,5

У межах виконання функцій фінансового Агента Кабінету Міністрів України банк обслуговує іноземні кредитні лінії, які були залучені під гарантійні зобов'язання Кабінету Міністрів України для фінансування потреб економіки України. До кола партнерів Банку за зовнішніми угодами належать: консорціум банків ФРН АКА, німецька Кредитна установа для відбудови (KfW), Ексімбанк США, Японський банк міжнародного співробітництва, Асоціація французьких банків, група італійських кредитних інститутів на чолі з

компанією "Ефібанк", іспанський банк "Сабадель", швейцарський банк UBS, Експортний банк Чехії та інші, що надавали кредитні ресурси під страхове покриття найбільших експортних страхових агентств, таких як: Euler Hermes (Німеччина), COFACE (Франція), EGAP (Чехія), Ексімбанк США, SACE (Італія) та інших. За підсумком 2009 року структура кредитно-інвестиційного портфелю банку була такою як показано в табл. 4.

Таблиця 4. Структура кредитно-інвестиційного портфелю Укресімбанку, млн.грн.

КІП	Питома вага (%)	В тому числі			
		Міжбанківські кредити	Кредити юридичним особам	Кредити фізичним особам	Цінні папери
14552,01	5,760	120,24	13182,42	384,23	865,12

Такий підхід дозволив ПАТ "Укресімбанк" не тільки зберегти клієнтську базу в умовах загострення негативних явищ на фінансовому ринку України протягом 2008 – 2009 рр., а й суттєво наростити її внаслідок залучення нових клієнтів.

Діяльність банку спрямована перш за все на кредитування базових та перспективних галузей економіки України, в першу чергу експортно орієнтованих, які мають стабільні показники зростання, а також галузей, продукція яких є імпортозамінюючою або має платоспроможний постійний попит в Україні, а саме: машинобудування, металургія, харчова, легка, поліграфічна тощо.

У 2009 році ПАТ "Укресімбанк" підписав ряд кредитних угод з відомими банківськими установами світу, такими як ЄБРР (друга кредитна лінія обсягом 50 млн. дол. США); KfW (програма кредитного сприяння розвитку малого та середнього бізнесу в Україні на суму 40 млн. дол. США) тощо. Протягом 2009 року дуло підписано меморандуми про взаєморозуміння із The Bank of Tokyo-Mitsubishi UFJ, Ltd. (BTMU) та з офіційною експортною страховою агенцією Сінгапуру ECICS Limited (ECICS).

З метою покращення умов обслуговування корпоративних клієнтів банк застосовує різноманітні схеми та види кредитування, серед яких кредитні лінії, у тому числі мультивалютні, овердрафти, авалювання і врахування векселів, надання гарантій та акредитивів. Найбільш поширеним залишається відкриття кредитних ліній, заборгованість за якими складає 69 % від загальних кредитних вкладень банку. Одним з найвимогливіших кредитних продуктів банку залишається технічний овердрафт на 1 день на купівлю іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку

З метою розширення можливостей щодо залучення зовнішніх середньо- та довгострокових кредитних ресурсів ПАТ "Укресімбанк" досяг визнання як прямиї Позичальник та Гарант 35 провідними експортно-кредитними агенціями світу, серед яких: CESCE (Іспанія), COFACE (Франція), ECICS Limited (Сінгапур), EDC (Канада), EGAP (Чехія), EKF (Данія), EKN (Швеція), Euler Hermes (Німеччина), Eximbanka SR (Словаччина), Eximbank of China (Китай), GIEK (Норвегія), HBOR (Хорватія), JIBC (Японія), KEXIM (Корея), MENIB (Угорщина), NEXI (Японія), OeKB (Австрія), ONDD (Бельгія), SACE (Італія), SEC (Словенія), SERV (Швейцарія), USEXIM (США). Обсяг іноземних експортних кредитів Банку протягом 2009 року збільшився в 1,5 рази та станом на 01.01.2010 склав у еквіваленті 355,6 млн. дол. США.

Можливість скористатися коштами міжнародних кредитних ліній для фінансування виробничих потреб вітчизняних недержавних малих та середніх підприємств уперше з'явилася у 1994 році, коли Європейський банк реконструкції та розвитку відкрив в Україні свою першу кредитну лінію.

Кредитні лінії Європейського банку реконструкції та розвитку для малих та середніх підприємств (ЄБРР) – наймасштабніший, найуніверсальніший і, відповідно, найвідоміший проект. Угоду про відкриття першої кредитної лінії, призначеної для допомоги приватним

малим та середнім підприємствам в Україні, було укладено в грудні 1994 року. Загальна сума фінансування становила 121,2 млн. дол. США та була надана Національному банку чотирма траншами для подальшого кредитування українських компаній через уповноважених банків-учасників.

У 1995 році для управління міжнародними кредитними лініями при Національному банку України було створено спеціальну Групу управління проектами міжнародних кредитних ліній, що здійснює загальну координацію та контроль за використанням кредитних коштів та перевіряє відповідність фінансової діяльності банків і підприємств-учасників встановленим нормам.

Сюди ж можна звертатися з усіх питань, що стосуються умов участі у даних проектах – група займається розробкою технічних завдань та здійснює процедури закупівлі консультативних послуг.

З того часу кількість міжнародних кредитних проектів постійно зростала.

Друга кредитна лінія ЄБРР для фінансування українських підприємств на суму 88,3 мільйона доларів США була відкрита у серпні 2000 року – фінансування в межах даного проекту діє й донині. Проект підтримує малий та середній бізнес, а також сприяє перспективним приватним банкам України в їх намаганнях стати ефективними фінансовими посередниками.

Як банки, так і підприємства, що претендують на участь у даному проекті, мусять пройти жорсткий конкурсний відбір та підтвердити свою відповідність встановленим нормам, причому не лише стосовно їх фінансової діяльності, а й загальної стратегії розвитку. Існують і досі ще незвичні вимоги: приміром, банк-учасник має ухвалити і впровадити процедури дотримання екологічних нормативів, узгоджені з Природоохоронними вимогами ЄБРР.

У рамках програми кредитується комерційно успішні українські приватні підприємства, що мають не більше 500 постійних працівників, під проекти вартістю від 180 000 до 4 000 000 доларів США. При цьому не менше 30 % вартості проекту має фінансуватися за рахунок коштів підприємства-позичальника. Фінансування здійснюється у доларах США на термін до 5 років. Відсоткова ставка за користування кредитом становить LIBOR + 8 %. (Ставка LIBOR за кілька останніх років коливалась на рівні 2-7 %.) Слід врахувати ще й обов'язкову одноразову комісію за надання кредиту в розмірі 2 % від затвердженої суми кредиту (кредитної лінії) та плату за зобов'язання – 0,5 % річних на суму невикористаного залишку. Тож шляхом простого додавання можна зробити висновок про те, що надзвичайно вигідна для підприємств на початку фінансування (у 2000 році) вартість кредитних ресурсів, у світлі останніх тенденцій розвитку кредитної сфери, впритул наблизилась до середнього ринкового рівня.

За рахунок кредитних коштів ПАТ "Укресімбанк" може фінансувати оплату контрактів, укладених підприємством з іноземними або місцевими виробниками (з конвертацією валюти кредиту в національну валюту),

щодо: придбання необхідної сировини, енергоносіїв, комплектуючих, напівфабрикатів, запасних частин, оснастки, оплати робіт/ послуг тощо (за виключенням виплат заробітної платні і сплати вартості місцевих комунальних послуг); придбання необхідних технологій, обладнання, устаткування, здійснення інших закупок, що мають інвестиційний характер, будівельних і монтажних робіт, оплата консалтингових послуг тощо.

Враховуючи тенденції розвитку вітчизняної банківської сфери, міжнародні кредитні лінії поступово втрачають і таку безсумнівну свою перевагу як строк кредитування – в Україні вже з'явилося і поступово збільшується в обсягах середньострокове (3-5-річне) кредитування. А збільшення останнім часом банківського капіталу дає змогу українським банкам видавати справді великі кредити ("великий" в українській банківській практиці обмежений 25 % капіталу банку – тож чим більший капітал, тим більшу суму кредиту банк має можливість видати одному позичальнику).

Окремим напрямом у рамках кредитної лінії ЄБРР стала програма ЄБРР з мікрокредитування в Україні, що полягає у наданні малих та мікрокредитів підприємствам. Мікрокредити надаються для фінансування основного та обігового капіталу приватних підприємств, задіяних у сферах торгівлі, виробництва та надання послуг, на яких працює не більше 20 працівників. Мікрокредити надаються на суму від 100 до 20000 доларів США, на термін до 1,5 років залежно від мети кредитування. Підприємства, яким надається кредит, не повинні налічувати більше 20 працівників та мають бути задіяні у сферах торгівлі, виробництва та надання послуг. Малі кредити надаються на схожих

умовах, однак їх сума коливається в межах 20-75 тис. доларів США, термін сягає трьох років, а кількість працівників на підприємствах-кредиторах не повинна перевищувати ста осіб.

Програма мікрокредитування Німецько-українського фонду: рішення про створення Німецько-українського фонду (НУФ) було прийняте у вересні 1996 року в рамках програми Уряду Німеччини "Трансформ". Його метою є поліпшення доступу до кредитів для малих і середніх підприємств України. Статутний фонд НУФ становить 16,36 мільйона євро, з яких 6,14 мільйона надані Кредитною Установою для Відбудови (KfW) від імені Уряду Німеччини у вигляді гранту; Національний банк України та Кабінет Міністрів України в особі Міністерства фінансів України, в свою чергу, виступили засновниками НУФ зі статутними внесками по 5,11 млн. євро. НУФ був створений як неприбуткова організація, що діє як "вічний" револьверний фонд.

У рамках даної програми позичальники можуть отримати мікро (100-25 тис. євро) та малі (25 тис. – 100 тис. євро) кредити. На відміну від аналогічної програми ЄБРР, іноземною валютою кредитування є євро, а підприємства-позичальники, хоч і мають перебувати переважно у приватній власності, але не обов'язково в українській. Відсоткові ставки по кредитах у гривні близькі до ринкових, а в євро не можуть перевищувати 18,5 % річних.

Дві інші міжнародні кредитні лінії, що куруються Нацбанком, є спільними проектами Світового банку та мають досить вузьку сферу спрямування коштів.

Порівняльна характеристика кредитних ліній подана в таблиці 5.

Таблиця 5. Порівняльна характеристика програм кредитного обслуговування

Головний кредитор Умови	ЄБРР	НУФ	КФВ	Світовий банк
<i>Інвестиційні кредити</i>				
Сума кредиту	18 тис. – 4 млн. дол		25 тис. – 510 тис. євро	За домовленістю
Термін кредитування	1-10 років		1-5 років	До 5 років
Відстокова ставка	15%		за домовленістю	За домовленістю
Додаткові умови	Комісія – 2%, додат. плата – 0,5%, працівників – не більше 500, 30% - фінансування за власні кошти, жорсткі вимоги до платоспроможності позичальника		Фінансування за власні кошти – 20%, кількість працівників – не більше 500, діяльність – не менше 1 року	Бізнес-план, прибуткова діяльність, учасник ЗЕД, 30% фінансування за власні кошти, співвідношення власного і залученого капіталу не більше 30/70
<i>Малі кредити</i>				
Сума кредиту	20 тис. 75 тис. дол.	25 тис. – 100 тис. євро		За домовленістю
Термін кредитування	до 3 років	За домовленістю		До 18 міс.
Відстокова ставка	±15 %	до 18,5%		За домовленістю
Додаткові умови	К-ть працюючих – не більше 100 осіб	За домовленістю		Умови, такі як для інвестиційних кредитів
<i>Мікро кредити</i>				
Сума кредиту	100 дол. – 20 тис. дол..	100 євро – 25 тис. євро		
Термін кредитування	До 1,5 року	За домовленістю		
Відстокова ставка	±15 %	до 18,5%		
Додаткові умови	К-ть працюючих – не більше 20,	За домовленістю		

Можна виокремити недоліки зазначених програм. По-перше, це досить жорсткі вимоги до потенційного позичальника, які висуваються кредиторами програми. Економічна ситуація, що склалася в Україні, призводить до того, що навіть успішно працюючі підприємства-експортери не завжди відповідають високим стандартам позичальника, що висуваються ініціаторами програм. По-друге, на сьогодні відсоткові стави, що пропонуються для підприємств в рамках програм, не є меншими за ставки, що пропонуються українськими банками, що в поєднанні з жорсткими вимогами робить міжнародні кредитні лінії непривабливими для позичальників. Крім того, деякі програми висувають додаткові вимоги до позичальника щодо видів і напрямків діяльності, складання бізнес-плану, що також обмежує потенційне коло користувачів міжнародних кредитних ліній, і, крім того,

спричинює додаткові витрати позичальника. Вагомим недоліком також є те, що зазначені програми недостатньо рекламуються, тому велика частка потенційних позичальників просто про них не знає.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши поточний стан фінансування зовнішньої торгівлі та державної підтримки структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі дійшли такого висновку.

Єдиним фінансовим агентом Кабінету міністрів України у сфері фінансування структурної переорієнтації зовнішньої торгівлі є ПАТ "Укресімбанк". Незважаючи на фінансову кризу, яка розпочалась наприкінці 2008 р. банку вдалося зберегти фінансові активи і напрацьовані зв'язки у міжнародному банківському секторі.

Діяльність ПАТ "Укресімбанк" орієнтована, передусім, на обслуговування зовнішньоекономічної діяльності держави. Як єдиний діючий фінансовий агент Кабінету Міністрів України з багаторічним досвідом, банк професійно супроводжує чинні внутрішні та зовнішні кредитні угоди надані під гарантію Уряду. Пріоритетом діяльності ПАТ "Укресімбанк" є реалізація державної експортної політики, залучення іноземних інвестицій, фінансування стратегічно важливого імпорту, ефективного виконання функцій фінансового агента Уряду України, надання клієнтам повного спектру якісних банківських послуг.

Українські підприємства – клієнти ПАТ "Укресімбанк" мають можливість бути учасниками міжнародних програм кредитування українського бізнесу. Широке коло програм, які проходять за участю банку, надають позичальникам можливість обирати найбільш привабливі для себе умови. Співпраця з міжнародними фінансовими інститутами є дуже перспективною для українських підприємств, оскільки це, перш за все, можливість отримання гарної ділової репутації і визнаності на світових ринках. Тому жорсткі вимоги до позичальників в сукупності з різноманітними засобами фінансування експортно-імпорتنих операцій сприяють активізації діяльності України на міжнародних фінансових ринках.

Враховуючи світовий досвід у сфері фінансування зовнішньої торгівлі та відповідно до правил торгівлі СОТ основними напрямками розвитку системи державної підтримки експорту в Україні мають стати використання бюджетних форм підтримки національних експортерів, а саме:

- кредитно-страхова підтримка розвитку високотехнологічних та інноваційних експортоорієнтованих виробництв;
- розробка і фінансування програм розвитку пріоритетних експортоорієнтованих проектів у межах спеціально створених фондів;
- адміністративно-організаційна підтримка національних виробників;
- ухвалення міждержавних документів щодо координації єдиних принципів страхування ризиків, здійснення валютного і експортного контролю;
- створення сприятливих умов для організації двосторонніх і багатосторонніх торговельно-промислових палат, бізнес-центрів і представництв у країнах євросони та СНД.

Серед заходів державної підтримки експорту промислової продукції центральне місце має посісти фінансова підтримка, зокрема, гарантійна підтримка та довгострокове експортне кредитування.

Список використаної літератури:

1. Андрійчук Ф.Ю. Сучасне фінансування зовнішньої торгівлі: структурні елементи системи// Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 17. – С. 57-61.
2. Белінська Я.В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки України// Стратегічні пріоритети. – № 3. – 2008. – с. 120-126.
3. Бухгалтерський словник /За ред. Проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "Рута", 2001. – 224 с.
4. Економічна енциклопедія: У 3-х томах/ Відповід.редактор С.В. Мочерний. – Ч.1. – К.: Видавничий центр "Академія"; Тернопіль: Академія народного господарства, 2000. – 864 с.
5. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 4-те вид. випр. та доп. – К.: Т-во "Знання". КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. Ін-ту НБУ. – 566 С.
6. Колінець Л. Аналіз стимулювання експорту в Україні та шляхи його покращення // Наукові записки.-2005. – випуск 14. – с. 24-28
7. Международный менеджмент / Под. ред. С.Э. Пивоварова, Л.С. Тарасевича, А.И. Майзеля. 2-е изд., доп. и перераб. – СПб.: Питер, 2001. – 576 с.
8. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України: Затв. Постановою Верховної Ради України від 16.04.91 р. за № 959-ХП // www.rada.gov.ua.
9. Софіщенко І.Я. Фінансування зовнішньоторгівельної діяльності підприємства: навчальний посібник.-К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 138 с.
10. www.eximb.com – Офіційний сайт АТ "Укресімбанк".

КОСТЮЧЕНКО Валентина Миколаївна – доктор економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного торговельно-економічного університету